

Devlet Aklı Sorununa Siyasetnameler Üzerinden Bir Bakış

A Glance at the Problem of Reason of State through Siyasetnamas

HASAN BAHADIR TÜRK

Çankaya University

Received: 30.08.2018 | Accepted: 22.11.2018

Abstract: This study aims to discuss the problem of the reason of state through siyasetnamas. The study consists of two sections. The first section focuses on the nature and historical development of the concept of the reason of state. The second section examines the problem of the reason of state in siyasetnamas through an interpretive-textual method. The major argument of the study is that traces of the term reason of state can be found in siyasetnamas.

Keywords: Reason of state, siyasetnama, sovereignty, law, decision, human nature.

© Türk, H. B. (2018). Devlet Aklı Sorununa Siyasetnameler Üzerinden Bir Bakış. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 8 (2), 573-591.

Giriş

Siyasetnameler, siyasal olanın nasıl düşünüldüğünün izlerinin sürülebileceği mecralardan biridir. “Devrin ihtiyaçlarına uygun, en iyi devlet idaresine ve ideal hükümdarın nasıl olması icab ettiğine dair” (Kafesoğlu, 1955: 231) metinler olarak siyasetnameler, Türk-İslam geleneği içindeki siyaset tasavvurununa dair pek çok önemli temayı bünyelerinde barındırırlar. Siyasetnamelerin kurucu unsurlarından biri, hükümdarlar ve tebaa arasındaki ilişkinin ne yönde gelişeceği üzerinden şekillenir. Bu minvalde siyasetnameler, hükümdarın rasyonel bir ilke olarak sunulan adalet ilkesinden uzaklaşmasının tehlikelerine dikkat çeken bir dizi uyarıyı dile getirirler. Siyasetnamelerin tarihsel gelişim süreci içinde modern siyasete dair bugün hala tartışılan meselelerin mevcudiyeti dikkat çeker. Devlet akli sorununun da bu düzlemde özel bir önem arz ettiğini ileri sürmek mümkündür. Zira siyasetnameler aynı zamanda “devlet akli’nin nasıl kazanılacağı ve kullanılacağını aktaran ve bu niteliğiyle pedagojik nitelikleri ağır basan betimleyici metinler”dir (Keskintaş, 2018: 97).

Devlet akli sorunun sadece modern zamanlara özgü bir sorun olmadığı, bizatihi devletin ve en genel haliyle bir egemenlik konfigürasyonunun söz konusu olduğu her düzlem için bir ölçüde geçerli olduğu unutulmamalıdır. Zira devlet akli, esas itibarıyla, tesis edilmiş bir egemenlik formasyonunun nasıl devam ettirileceği kaygısının bir uzantısıdır. Bu açıdan devlet akli meselesinin salt Batı siyasal düşüncesine yahut moderniteye sıkıştırılmayacak bir özü olduğunu iddia etmek mümkündür. Siyasetname geleneği de devlet akli sorununun izinin sürülebileceği temel metinler olarak düşünülebilir. Bu metinler bağlamında devlet akli sorunu, hem siyasetnamelerin normatif ve ideal siyaset tasavvurunun yaslandığı idealist geleneğe hem de yine siyasetnamelerin egemenliğin bekası sorununun pratik zorunluluklarına ve araçlarına atıfta bulunan pratik öğütlere dayanan dokusuna eşzamanlı olarak seslenir.

Hiç kuşku yok ki bu seslenişin siyasetnameler içindeki görünümü İslam özelindeki siyaset felsefesinin genel nitelikleri ile de örtüşür. Zira İzzeti’nin (2014: 146) işaret ettiği üzere, “İslam’daki siyasi felsefenin kendisine özgü özelliklerinden dolayı tamamen realizm veya idealizmle özdeşleştirilmesi mümkün değildir.” Bu çerçeveden hareket eden söz konusu çalışmanın amacı; siyasetnamelerde ele alındığı haliyle devlet akli sorunu-

nun tasvir edici ve tanımlayıcı bir analizini sunmaktır. Bu yapılırken, İslam siyaset geleneği içinde farklı dönemlerde kaleme alınmış siyasetnamelerin belirli temalar özelindeki ortaklığı varsayımından hareketle, devlet aklı sorununun bu metinlerde nasıl ele alındığı metin-odaklı bir perspektif üzerinden sunulacaktır. Bunu yapabilmek için ise öncelikle devlet aklı kavramının sınırlarına dair genel bir çerçeve çizmek faydalı olacaktır.

Devlet Aklı: Kavramsal Sınırlar

Devlet aklı (raison d'état, hikmet-i hükümet), temel bir yönetim ilkesidir. Bu ilke en geniş haliyle “devleti tesis etmenin ve korumanın yollarını ortaya koyan, devletin karşılaştığı tehlikeleri göğüslemek için en uygun araçları tanımlayan ve devleti bütün diğer kaygıların ötesinde, ayakta tutulması gereken bir siyasal kurum olarak kabul eden” (Sabuktay, 2010: 97) kuşatıcı bir bakışa işaret eder. Foucault'ya (2015: 6) göre “devlet aklı ilkesine göre yönetmek, devletin sağlam ve kalıcı kılınması, zenginleştirilmesi ve onu yok edebilecek her şeyin karşısında güçlendirilmesi anlamına gelir.”

Bu bakışın kurucu unsuru ise gereklilik fikridir. Bu minvalde devlet aklı kavramının nihai kriteri neyin gerekli olduğuna dair verilecek karardır. Kavramın karar temelinde işleyen doğası özelinde bakıldığında, devlet aklının bir tür en üstün ilke olduğu söylenebilir. Armitage (2000: 621) “gerekliliğin bir yasası olmadığı için, devlet aklının kodifiye edilemeyeceğine yahut yasaya dönüştürülemeyeceği”ne işaret eder. Dolayısıyla “devlet aklı ile yasallık arasındaki (bir) gerilim”in (Kutlu & Koç, 2017: 351) varlığından söz etmek mümkündür. Temel motivasyonu gereklilik olan devlet aklı kavramı, bu temelde yasallığın bir uzantısı olan açıklık prensibine de şüpheyle yaklaşır. Bu açıdan devlet aklı nosyonunun tarihsel gelişimi devlet sırrı (arcana imperii) kavramının gelişimi ile de ilintilidir (Sancar, 2008: 17, 20). Zira devlet aklı, neyin devlet sırrı olduğuna verilen kararlar da işler. Bu karar sadece devlet sırrının doğasını değil, devletin kendi sırrını korumak için çizeceği sınırı da belirler. Bu açıdan devlet aklı ve devlet sırrı arasındaki bağ kaçınılmaz bir biçimde egemenliğin bekası sorununa atıfta bulunur.

Meinecke'ye göre (1962: 1-3), devlet aklı “devletin ilk hareket yasası”dır ve devlet adamına devletin gücünü ve sağlığını koruması için ne

yapması gerektiğini söyler.” Devletin bekası, bu bağlamda devlet akli fikrinin temel motivasyonudur ve söz konusu motivasyon doğrultusunda “gerekli olduğunda ahlaki ve pozitif yasaları gözardı etmek” pekala mümkündür. Devlet akli doktrininin önümüzde koyduğu sorunların başında, Meinecke’nin (1962: 7, 9-10) belirttiği gibi, “devletin çıkarlarının yöneticilerin çıkarlarına daima fazlasıyla karışmış olması” gelir. Bu, devlet aklını “faydacı bir araç” yapma tehlikesini doğurur. Zira devlet aklının iki temel kaynağı “yöneticilerin kişisel yönetme güdüsü” ve “tebaanın ihtiyaçları”dır. Meinecke (1962: 67), kavramın tarihine değinirken Giovanni Botero’ya özel bir yer açar. Botero (2017: 4) devlet aklına karşılık gelen “Ragione di stato” kavramını “bir devleti kurmak, muhafaza etmek ve genişletmek için uygun olan araçların bilgisi” anlamına gelecek şekilde kullanmıştır. Öte yandan her ne kadar adında devlet akli kavramına yer veren ilk kitap Botero tarafından yazılmış olsa da (Malcolm, 2007: 92), kavramı Botero’dan önce kullananlar arasında Francesco Guicciardini ve Giovanni della Casa da vardır (Meinecke, 1962: 46-47; Hörcher, 2016: 192).

Burada dikkat çekici olan husus, Virolı’nın (2005: 8) zikrettiği üzere, devlet akli kavramının modern anlamıyla ortaya çıkışının aynı zamanda “devletin ona eşlik eden olumsuz yan anlamlardan azade olması” ve “saygın bir statü elde etmesi” sürecine de işaret etmesidir. Dolayısıyla, Virolı’yi takip ederek söyleyecek olursak, akıl kavramının devlete iliştilmesi bizatihi devletin siyasal hayatın vazgeçilmez ve meşru bir aktörü olarak belirginleşmesi süreci ile ilintilidir. Bir başka deyişle devletin siyasal olanı düşünmenin nihai ufkuna dönüştüğü nokta, devletin kendi kararlarını veren ve bu kararları verirken bir dizi açık ya da gizli rasyonel gerekçeye dayanan bağımsız bir kurum olarak mücessem hale geldiği noktadır.

Bu çerçeveden hareketle bakıldığında, kavramın tarihsel seyrinin altında yatan gerilimin “honestum” (erdemli olan) ve “utile” (faydalı olan) kategorileri arasındaki zıtlığa yaslandığı görülür (Malcolm, 2007: 93). Tarihsel süreç içinde devlet akli, bilhassa 1648’deki Vestfalya Antlaşması’nın ardından, “devletin genişletilmesi” problemi etrafında düşünülmüştür (Hutchinson, 2014: 374-375). Bununla birlikte bir tartışma nesnesine dönüşüm süreci her ne kadar “modern devletin oluşum sürecine” tekabül etse de devlet akli kavramının “salt bir döneme hapsedilmiş bir anlayışı temsil etmediği, aksine zaman ve mekân açısından evrensel nitelik taşıdı-

ğı” (Sancar, 2008: 16, 24) ifade edilebilir. Zira devlet aklı sorunu, aynı zamanda devletin ya da egemenin kendi mevcudiyetini sürdürmesi için etkin ve verimli araçlara başvurmak zorunluluğu üzerinden somutlaşan bir sorundur. Nitekim bu temelde Leo Strauss (2005: 285) “hikmet-hükümet okulunda, ‘en iyi rejim’in yerini ‘etkin hükümet’in aldığını” vurgular.

Strauss’un sözünü ettiği perspektif içinde “onaltıncı yüzyılda ortaya çıkan ve hem politik eylemin amacını hem de sahip olduğu rasyonelliği uygulamaya koyan devlet aklı kavramı” (Lemke, 2016: 227), devlet bekasının önceliği ve üstünlüğü temelinde pragmatik bir araçsal akıl nazariyesinden hareket eder. Bu nazariyenin temel motivasyonu devletin çıkarıdır. Bu açıdan devlet aklı kavramının tarihsel seyrinin bir ucu, belirtilen modern zaman diliminden çok önce, saf güç mücadelesi olarak siyaset ve kişisel çıkar vurgusu üzerinden Tacitus’un görüşlerine bağlanır (Malcolm, 2007: 94-96; Gajda, 2009: 261-262). Tacitus’u devlet aklı kavramına dair tartışmalarda zikretmeye değer kılan ana husus, onun siyaseti etik temelli bir normatif çerçeveden uzak bir biçimde ele almasıdır. Bu minvalde Tacitus’un siyasal olana dair genel temayülü, “olması gerekenden çok olana bakmak” (Waszink, 2010: 375) şeklinde ifade edilebilir.

Tam da bu noktada Tacitus’un ve Machiavelli’in düşünce çizgileri arasında bir örtüşmeden söz etmek yerinde olacaktır. Zira iki düşünür de siyasal iktidarı “ahlaki boyutlarından soyutlanmış” (Waszink, 2010: 158) bir biçimde incelemek eğiliminde olmuştur. Machiavelli (2010: 68); “Bir hükümdar, özellikle yeni birisi iyi bilinmek adına sahip olması gereken bu niteliklerinden devleti ayakta tutabilmek amacıyla vazgeçmek ve iyilik yapmamak; verdiği söze, insanlığa ve dine karşı durmak zorunda kalabilir” derken aslında Tacitus’cu bir eğilimin somutlaştığı bir başka düşünsel zemine işaret eder. Bu zemin, devletin dayandığı rasyonelitenin doğal bir uzantısı olarak ölçülülük fikrini de bünyesinde barındırır. Bu doğrultuda egemenin tebaa üzerinde uyandıracığı korku, nefret ya da sevgi sıradan insani hisler olmaktan çıkıp ölçülülük temelinde görünürlük kazanan bir beka problemine bağlanır. Bu açıdan Machiavelli’in (2010: 64) “hükümdar korku salmayı öyle ölçüler içinde yapmalı ki sevgi kazanamıyorsa da nefret de kazanmamalı” uyarısını yapması kesinlikle tesadüf değildir. Nihayetinde nefret ve sevgi, korku ve umut, ceza ve ödül, savaş ve diplomasi, çatışma ve uzlaşma, karar ve yasa, pratik ve ideal arasındaki gerilimler üzerine

inşa edilmiş bir kavram olarak devlet aklının, devletin doğası ve gelişimine dair tartışmaların kalbinde yer alan bir kavram olduğu söylenebilir. Bu noktada sorulması gereken soru ise buraya kadar genel hatlarına işaret edilen türden bir devlet akli anlayışının siyasetnamelerde kendisine ne ölçüde ve nasıl yer bulduğudur.

Siyasetnamelerde Devlet Akli Sorunu: Genel Bir Bakış

Devlet akli sorunu, egemenliğin doğası ile ilgili bir sorundur. Zira devlet akli nosyonu, en üstün güç olarak egemenin varlığını sürdürmek için izlemesi gereken yola ve kullanması gereken araçlara atıfta bulunur. Siyasetnameler belirli bir egemenlik tasavvuru üzerine inşa edilmiş metinler olarak devlet akli sorununa dair de anlamlı ve önemli bir tartışma zemini sunarlar. Siyasetnamelerde devlet akli sorununun, bizatihi bu metinlerin egemenliğin nasıl sağlıklı bir biçimde sürdürülebileceği meselesine odaklanmasından kaynaklanan yapısal denilebilecek bir rolü vardır. Bu minvalde siyasetnameler özelinde devlet akli sorununu düşünmeyi mümkün kılan üç ana unsurdan bahsedilebilir.

Devlet akli kavramının siyasetnamelerde izini sürmeyi mümkün kılan ilk unsur, söz konusu metinlerde egemenliğin bekasının bir yasa ve karar gerilimi içinden formüle edilmesidir. Ancak bu formülasyon, yasayı salt statik bir unsur olarak düşünmez. Hükümdarın pratik zorunluluklar doğrultusunda vereceği siyasal kararlar için de bir alan açar.

Siyasetnamelerdeki haliyle devlet akli sorunu, egemenliği yalnızca “yukarda” konumlandırmaya cevaz vermez. Egemenlik sadece bu tür konum içinden değil, zaman düzleminde de düşünülen bir formasyon olarak karşımıza çıkar. Bu niteliği ile devlet akli sorunu, yasanın ve kararın hem konuma hem zamana yönelik işleyişine atıfta bulunur. Örneğin Fatih Sultan Mehmed’in çıkardığı kanunname “siyaseten katl’in nizam-ı âlem’le bağlantılı” (Keskintaş, 2017: 108) bir tedbir olarak düşünülmesi bu açıdan kayda değerdir. Dikkat çekici bir başka husus, söz konusu kanunnamenin “sonsuz dek (“ebed’ül abâd ma’mûlun bih”) geçerli olarak ilan edilmiş olmasıdır” (İnalçık, 2016a: 232). Zaman boyutunun bu hayatiliği, devlet akli sorununun egemeni, dünyanın ve “şeylerin düzeni”nin ayrılmaz bir parçası sayması temayülü ile ilintilidir. En genel haliyle “dünyanın işleri” için egemen, hem somut varlığıyla hem söylemsel düzlemdeki ağır-

lıyla “işaret edenle işaret edilen arasındaki ilişki”nin (Foucault, 2001: 107) iç içe geçmesine atıfta bulunur.

Bu temayülün altında yatan unsurların başında “Türk geleneğinde egemenlik ile hanın koyduğu yasalar bütünü (törü) birbirinden ayrılmaz esaslar olduğundan 11. Yüzyıl ortalarında Türk yönetiminin yayılmasıyla beraber İslam hukuk uygulamalarında şeriat yanında kanun ilkesinin de kabul görmesi” (İnalçık, 2016b: 76) vardır. Bu yaklaşım, kanunnameler ile siyasetnameler arasında belirli bir örtüşmenin mevcudiyetinden bahsetmeye imkân verir. Nitekim Keskintaş (2017: 105) bu bağlamda “II. Mehmed’le birlikte, şeriat karşısında devlet menfaatini amaç edinen kanunnamelerin yaygın bir şekilde oluşturulması”nın bir neticesi olarak “Osmanlı bürokratları tarafından kaleme alınan siyasetnamelerde devlet aklının öne çıkarıldığı”ndan söz eder. Siyasetnamelerde adalet ilkesinin merkeziliği ile kanunnamelerin bu ilke doğrultusunda işlevselleşen yapısı özelinde dikat çekici olan husus, bizatihi adalet ilkesinin “devlet aklının egemenliğini sürdürmesinin bir stratejisi” (Keskintaş, 2017: 146) olarak da düşünülmektedir. Bu açıdan adalet ilkesi salt bir siyasal ilahiyat motifi değil, pratik bir yönetim aracıdır. Bu aracı kritik kılan unsur, devlet aklı kavramının da ardında yatan “güvenlik ve refah” sorunudur (Türk, 2012: 143).

Bu çerçevede adaletin yasa ve karar gerilimi içindeki rolü, onu basitçe “bir devletin ya da birtakım bireylerin en iyiyi hedefledikleri yerde” ortaya çıkan (Platon, 2007: 356) ve İslam siyasal düşüncesinde de kuvvetli bir yeri olan (Leaman, 2014: 165) Platonik bir politik-hukuki ideal olarak görmekten fazlasına işaret eder. Adalet, siyasetnamelerdeki haliyle devlet aklı sorununu düşünürken bir amaç-araç gerilimi düzleminde karşımıza çıkar. Adalet hem güvenlik ve refah gayeleri doğrultusunda bir amaç hem de bu yolda takip edilecek bir araçtır. Adalet ilkesinin bu çift yönlü yapısı onu devlet aklı sorunu ekseninde düşünmeyi de kolaylaştırır. Zira “devlet aklı, öncelikle amaçların belirlenmesinde daha sonra ise buna uygun araçların seçiminde kendini gösterir” (Keskintaş, 2017: 239).

Zikredilen amaç-araç ilişkisinin bir uzantısı olarak adalet ve hukuk sorunu, siyasetnameler zaviyesinden bakıldığında devletin bekası meselesinin tam merkezinde tahayyül edilir. Örneğin ondokuzuncu yüzyılda kaleme aldığı siyasetnamesinde Sivas Mutasarrıfı Abdî Efendi (2017: 44) hukuk türlerinin tasnifi meselesi üzerinde dururken hilafet ve saltanat

hukukunun ayırt edici vasfı olarak “Yüce İslam Şeriatı ve doğru kanun ve zamanın gereğine, yani devletlerin ihtiyaçlarına uygun, (...) neticeleriyle gelecekte faydalar sağlayacağı düşünülen yüce hilafetin emir ve fermanlarının tümünü samimiyetle kabul etmek”ten söz eder. Burada yukarıda işaret ettiğimiz yasa ve karar arasında ilişkinin “devletin ihtiyacı” problemi üzerinden düşünülmesi devlet akli nosyonu özelinde son derece kayda değerdir.

Bu çerçeve içinden yaklaşıldığında esas itibariyle söz konusu olan şey, siyasal bir rasyonalitenin mevcudiyetidir. Bu mevcudiyet, siyasal düzlemde bir yarar-zarar farkındalığı ile güçlü bir biçimde bağlantılıdır. Nitekim Tunuslu Hayreddin Paşa (2017: 99) da 1868 tarihli eserinde “siyaset adamlarının yararları ve zararları iyi bilmek zorunda olduğu”na değinerek “şeriat hükümlerinin ilahi metinlere dayandığı gibi zamanın şartlarını da göz önünde bulundurduğu”nu anımsatır. Burada bir kez daha karşımıza çıkan “zamanın şartları” vurgusu önemlidir. Bu çerçevede egemenin varlığı tüm zamanlar için geçerli olması gereken bir zorunluluk olarak düşünülürken, egemenin varkalabilmesi için zamanın getirdiği zorunluluklar karşısında belirli bir uyum sağlama yeteneği göstermesi beklenir. Buna ek olarak söz konusu metin özelinde karşımıza çıkan diğer bir hassasiyet, siyasetnameler ve nasihatnamelerin kadim öğütlerinden biri olarak hükümdarın kişilere, olaylara ve şeylere dair bilgi ve feraset sahibi olması zorunluluğu ile ilgilidir. Sözelimi Nûşîrevân’ın veziri Büzürçmihr’e sorularından ve Büzürçmihr’in cevaplarından mürekkep bir metin olan *Zafer-nâme*’de yöneticilik için gereken asli şartların başında “kötüyü iyiden ayırt edebilme” (Çakır, 2015: 96) becerisinden söz edilmesi bu açıdan tesadüf olmasa gerektir. Tam da bu noktada esas itibariyle “Osmanlı siyasetnâmecilerinin kendilerinden önceki klasik İslâm müelliflerini tekrar ettiklerini, hepsinin hükümdar, ordu, hazine ve reaya olmak üzere erkân-ı erbaa denilen 4 sınıfı daire-i adliye çerçevesinde ele aldıkları”nı (Çolak, 2003: 346) anımsamakta fayda vardır.

Buradan hareketle devlet akli kavramının siyasetnamelerde izini sürmeyi mümkün kılan ikinci unsur, tebaanın doğasından kaynaklanan sorunlardır. Tebaa pastoral iktidar anlayışı çerçevesinde daha çok sürü metaforu üzerinden düşünülür. Siyasetnamelerde karşımıza çıkan çoban-sürü metaforunun kaynaklarından biri “hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğü-

nülden sorumlusunuz. İmam/emir, insanların çobanıdır ve güttüğünden sorumludur” (Akyüz, 2004: 45) hadisidir. Söz konusu hadis, siyasetnamelerin temel yaklaşımını belirlemesi açısından kayda değerdir. Ancak burada vurgulanması gereken husus, bu sürü olma halinin kitlenin idare edilmesini kesinlikle kolaylaştırmadığıdır.

Tam aksine bu metafor, hükümdarın ancak belirli tekniklerle başarı sağlanabilecek bir sınıvla ve meydan okumayla karşı karşıya olduğunun altını çizer. Örneğin Necmeddin Dâye (2017: 160) bu çerçevede hükümdarın rolüne şu sözlerle değinir: “Padişah bir çoban gibidir. Çobana vacip olan, koyun sürüsünü kurttan koruması ve onun zararını sürüsünden uzak tutmasıdır.” Burada bir kez daha yönetme pratiği ve siyaset faaliyeti bir bilgi sorunu üzerinden somutlaşır. Bu hat üzerinden devlet aklı sorunu, tebaanın yönetilmesinin zorluklarından kaynaklanan bir zaruretin sonucu olarak araçsal bir bilgi tasavvuru içinden karşımıza çıkar. Bu araçsallık tebaanın doğru araçlarla ve ilkelerle yönetiminin egemenin varkalması için hayati önemde bir sorun olarak görülmesi ile ilgilidir. Bir başka deyişle, bu zaviyeden yaklaşıldığında tebaanın yönetilmesi konusunda atılacak her yanlış adım doğrudan egemene yönelik bir tehdit yaratacaktır. Özetle, siyasetnamelerdeki haliyle egemenliğin varlığını sürdürmesi, tebaanın doğasından kaynaklanan meydan okumalarla başa çıkabilme bilgi ve becerisine bağlıdır. İşte bu noktada siyaset bir kez daha zorlu bir faaliyet alanı olarak tecessüm eder.

Bu minvalde İbrahim bin Muhammed (2016: 219) de “devlet ve memleket idaresini ele geçirmenin zor ve zahmetli olduğu”na temas ederek “büyük makamların rastgele ve kolayca elde edilmediği”ne dikkat çeker. Bu tahayyülün bir uzantısı ve egemenliğin sürdürülmesinin zorluğuyla bağlantılı bir problem olarak devlet aklı sorununun asli dinamiklerinden biri siyasetnamelerdeki haliyle insan doğasıdır. Zira insan doğası taşıdığı sonsuz arzu potansiyeli ile sayısız farklılığa işaret eder. Bu haliyle insan doğası insanların çoğu zaman birbirleriyle çatışan tutkularına ve çıkarlarına atıfta bulunan bir sorun alanıdır. Bu alan üzerinde tefekkür etmek, onu denetlemenin, eğitmenin, iyileştirmenin, ezcümle tesir altına almanın yolları üzerinde düşünmek doğrudan bir siyasal edim olarak kabul edilir. Nitekim Selahaddin-i Eyyûbî'nin oğlu el-Melikü'z-Zâhir Gâzî için kaleme alınan ve ondokuzuncu yüzyılda II. Mahmud için tercüme ettirilen siya-

setnamesinde El-Herevî (2016: 85) yönetme dinamiğinin zorluğuna işaret ederken insan doğasının farklılıklarına değinir ve şöyle der: “İnsanların gönülleri gökyüzünde uçan kuşlar gibidir. Onları avlamak gerektiğinde her birine özel tuzak kurmak gerekir. Kimine yem serpmek, kimine kapanca kurmak...” Açıktır ki hangi “tuzak”ın kimler için kurulacağını tayin etmek, ancak özel bir yönetim bilgisi ile mümkün olabilecek ve nihai olarak egemenin verdiği kararın belirleyiciliği ile açıklanabilecek bir husustur.

Siyasetnameler çerçevesinde devlet aklını bir araç olarak zarurileştiren dinamiklerden biri insanların çıkarlarından ve arzularından kaynaklanan bu kaçınılmaz farklılıklardır. Bu husus, devlet aklı sorununun çalışmanın başında zikredilen kavramsal sınırları ile uyumlu bir biçimde, egemenliğin tesisi edilmesi ve sürdürülmesi için hükümdarın hangi araçlardan istifade edeceği sorunu merkezileştirir. Siyasetnamelerde bu sorunun merkeziliği bağlamında karşımıza sıkça çıkan genel eğilim korku ve umut arasındaki salınma dayanır. Örneğin yöneticilerin mevcudiyetini insanlar arasındaki çıkar farklılıklarının doğurduğu çatışma potansiyeline bağlayan İbrahim bin Muhammed (2016: 136-137) “insanların günah ve kötülüklerden uzak durmasında ahiret azabının korkusu ve onun vaadinden çok, yönetici ve onun yönetiminden duyulan korkunun rol oynadığı”nı savunur. Ahmed bin Hüsameddin Âmâsi de onbeşinci yüzyılda kaleme aldığı siyasetnamesinde “halkın gözünde hükümdarın korku ve umut duyguları içinde bakılması gereken biri olması” (Yılmaz, 2016: 371) gerektiğinin altını çizer. Bununla birlikte siyasetnamelerdeki haliyle korkunun zulüm ekseninde düşünülmediğinin altı çizilmelidir. Adil olmayan kararlar ya da bu kararlar çerçevesinde girilen cebir uygulamalarının devlet aklının nihai hedefi olan egemenliğin sürdürülmesine zarar vereceği siyasetnamelerde özellikle zikredilir. Örneğin bu minvalde Hz. Ali'nin Mısır Valisi olarak atadığı el-Eşter'e gönderdiği mektupta “iktidarı kuvvetlendirmek amacıyla haksız yere kan dökmekten son derece sakınılması gerektiği” vurgulanır (Çâviş, 2015: 83).

Devlet aklı kavramının siyasetnamelerde izini sürmeyi mümkün kılan üçüncü unsur, siyasetnamelerde zorunlu yönetim pratikleri olarak istihbarata, gizliliğe ve gerektiğinde başvurulacak bir yöntem olarak hileye yapılan vurgudur. Bu vurgu; hem devlet aklı kavramının devlet sırrı kavramıyla olan bağına, hem zikredilen kavram ile istihbaratın kurumsallaşması ara-

sındaki tarihsel ilişkiye, hem de devletin bekasının esas itibariyle bir savaş perspektifi üzerinden ele alınması temayülüne eşzamanlı olarak atıfta bulunur. Bu eksenden hareketle gizlilik, devlet aklı tasavvurunun kurucu unsuru olarak zikredilir. Sözelimi El-Herevî (2016: 87) “padişahların devlet işleri ile mülkî maslahatlarını şiddetli bir şekilde düşmanlarından sakınıp gizli tutmaları” ve “mülkî işlerine başlayacakları zaman bunu devlet sırlarını iyi bilen güvenilir görevli ve vekillerin dışında hiç kimseye söylememeleri” lüzumunun altını çizer. Benzeri bir hatta Lütü Paşa (2017: 29), *Asafnâme*'de “padişahla veziriazam arasındaki sırları, değil dışardan olanlar, diğer vezirlerin bile bilmemesi” gerektiğine atıfta bulunur. Ahmed bin Hüsameddin Âmâsî de “sultanın sırrını gizli tutması”nın önemini vurgular ve “zayıf akıllı kimselerle, kadınlar ve çocuklar ile devlet sırlarını konuşmamak” gerektiğine dikkat çeker (Yılmaz, 2016: 371).

Bu çerçevede istihbarat, devlet aklı ve devlet sırrı tahayyülünün bir uzantısı olarak hayati önemde bir mesele olarak görülür. El-Herevî (2016: 84) hükümdarın “güvenilir casuslar”ın istihdamı zorunluluğuna ek olarak “kendisinden istihbarat almaya müsait yolcu ve tüccarlar”dan da malumat almasının gerekliliğine temas eder. Âmâsî “daima casuslar ile düşmanın durumunun takip edilmesi” (Yılmaz, 2016: 373) zorunluğunu ifade eder. El-Câhız (2015: 88) ise “hükümdarın çoban olarak isimlendirilmesinin yönettiği halkın gizli saklı işlerini, niyetlerini araştırması”ndan kaynaklandığını vurgular ve “saadete ulaşmış hükümdarın her türlü gizli işi kendisini bilir gibi bilmesi” gerektiğine işaret eder.

Anlaşılacağı üzere bu zaviyeden bakıldığında istihbarat, devletin bekası için hayati önemde bir araçtır ve bu aracın etkin bir biçimde kullanılmasına yönelik olarak siyasetnamelerde yapılan vurgu devlet aklı sorununun işaret ettiği endişelerle açık bir biçimde örtüşür. Burada istihbarat, dar anlamıyla bir “casusluk” faaliyetine indirgenmez. Söz konusu olan şey sağlıklı bir bilgi ve malumat akışı inşa etmektir. Bu akışın hedefi tahmin edilebileceği üzere devletin bekasının önündeki asli tehdit olarak düşman figürüdür. Onyedinci yüzyılda kaleme aldığı *Usûl'l-bikem fî Nizâmîl-Âlem*'de Hasan Bey-zâde Ahmet Paşa (2017: 50) hükümdarların “düşmanın hilelerini ve gizli düşüncelerini bilmek ve kendi düşüncesini gizlemek” zorunda olduğuna dikkat çeker. İbnu'l-Mukaffa (2004: 86) da düşmanın “küçük büyük hiçbirini dışlamaksızın eksikliklerini aramaktan, ayıplarını

belirlemekten ve mahrem işlerini izlemekten vazgeçilmemesi” gerektiğinin altını çizer. Burada dikkat çekici olan husus, yine araçsal bir bilgi sorunu çerçevesinde karşımıza çıkan istihbarat faaliyetinin bir süreklilik içinden düşünülmesidir. Bu süreklilik fikri, devlet aklı sorunu açısından iki hususa işaret eder: İlk olarak, egemenliğin bekası için gösterilen her çaba ve faaliyet kesintisiz bir biçimde sürdürülmelidir. İkinci olarak ise egemenin karşısında açık ya da gizli olarak konumlanmış bir düşman figürü her daim mevcuttur. Birbiriyle ilintili bu iki husus, istihbaratı ve gizliliği devletin bekası sorununa eklemeler.

Siyasetnamelerde ele aldığı haliyle devlet aklı sorunu politik bir zamanlama tasavvurunu da içkindir. Örneğin onikinci yüzyılda yazdığı siyasetnamesinde İbn Zafer (2014: 145) “düşmanın devleti güç ve ikbal üzere olduğu müddetçe düşmanlığı ortaya koymayıp dost gibi muamele etmek gerektiği”ne, öte yandan düşmanın devletinin kuvvetini kaybetmesi halinde “intikam almaya fırsat varken bu fırsatı kaybetmenin acizlik olduğu”na değinir. Yine bu bağlamda, devlet aklı sorunu paralelinde ve bu sorunla uyumlu bir biçimde bir savaş stratejisi olarak hilenin (El-Herevî 2016: 91-96, 98-101; El-Câhız 2015: 92; Hasan Bey-zâde Ahmet Paşa 2017: 42) diplomatik ilişkilere dahil edilmesine cevaz veren bir biçimde ele alınması son derece dikkat çekicidir. Örneğin El-Herevî (2016: 84) yabancı elçilere maaşlarının sorulmasını ve ne cevap alınırsa alınsın “Bu yüksek kabiliyetinize karşın maaşınız oldukça az, şanınıza riayet edilmemiş” diyerek kendisini gönderen devlete nefret durmasına sebep olabilecek sözler söylenmesini” tavsiye eder.

Şiddet ve savaş seçeneklerine hazırlıklı olunması ancak dostluk kurmak yahut sürdürmek yönündeki diplomatik adımların da ıskalanmamasına dikkat çeken bir yaklaşım, devlet aklı sorununun siyasetnameler üzerinden ele alınması çabası içinde karşılaşılabilecek bir diğer husustur. Sözgelimi Yusuf Has Hacib (2003: 306), “düşmanını dost etmeye gayret et; onunla barışarak, emniyet ve huzur içinde yaşa” uyarısını yapar. Benzeri bir düzlemede Nizamü'l-Mülk (2009: 344) “düşmanlarla sonrasında barış olacağını hesap ederek savaşmayı, savaşı gözardı etmeyecek şekilde barışlara girişmeyi” önerir. Zencâni (2005: 228) ve Mâverdi (2004: 395) gibi isimler de öncelikle barış imkânına başvurmanın önemini vurgularlar.

Nihayetinde belirtilebilecek son bir husus olarak bu çalışmada işaret edilen üç boyut özelinde siyasetnamelerdeki haliyle devlet aklı nosyonunun İbn Haldun'cu temalara dayandığı da söylenebilir. Bu açıdan devlet aklı sorununa siyasetnameler bağlamında bir bakış; bizatihi devlet aklı anlayışının varlığının, İbn Haldun'un (2017: 388) "refaha dalmak, rahatı ve sükûneti tercih etmek mülkün tabiatındandır" diyerek dikkat çektiği devleti koruma güdüsünün ve becerisinin zamanla zayıflaması tehdidine dair bir endişeyle de ilintili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede yine İbn Haldun'un (2017: 392) sözünü ettiği "şahıslar gibi devletlerin de tabii ömürlerinin olması"nın işaret ettiği tehlikelere karşı etkin bir araç bulmak zorunluluğu da devlet aklına dair tasavvurun mevcudiyetinin gerekçelerinden biri sayılabilir.

Sonuç

Poggi (2016: 115) devlet aklı kavramının devlet ve akıl terimlerine odaklanan iki yorumuna değinirken akıl odaklı yorumların devletin diplomasi gibi şiddet dışındaki araçlara başvurma eğilimine, devlet odaklı yorumların ise "devletin güvenliği" meselesini merkeze alarak devletin belirli durumlarda "ahlaki ve hukuki normları ihlal edebileceği veya etmeye zorlanabileceği" yönündeki temayülüne işaret eder. Gerçekten de devlet aklı bir yanıyla egemenin bekasının hukukun da ötesinde ve öncesinde bir öneme sahip olduğu, bir yanıyla egemenin saf ve salt cebir ile değil, daha incelikli ve araçsal bir rasyonalite temelinde icra edilen karmaşık tekniklerle varlığını sürdürmek zorunda olduğu kabulüne dayanır. Dolayısıyla kavramın doğası gereği etik temelli bir dizi idealizasyona dayanan bir siyaset tahayyülü ile örtüşmediği söylenebilir.

Şu halde sorulması gereken soru devlet aklı kavramının, siyaseti ahlaki ve normatif bir çerçeve içinde konumlandıran siyasetnamelerdeki mevcudiyetinin ne anlama geldiğidir. Buna paralel bir biçimde Köksal (2017: 309-310) da "16. Yüzyıldan itibaren Batı dünyasında modern devlet anlayışıyla birlikte gelişen *raison d'état* (hikmet-i hükümet) ile mukayese edilebilecek bir doktrin Osmanlı dünyasında mevcut olup olmadığı" sorusunun "sorulmaya değer bir soru" olduğunu ifade eder. Bu sorunun önemini arttıran hususlardan biri İslam siyasal geleneği içinde, Lewis'in (2011: 106) belirttiği üzere, "hükümdarın yükümlülüklerinin dinsel olduğu kadar pra-

tik bir nitelik arz etmesi” ve yöneticinin “kutsal hukuka saygılı olmak ve onun uygulanmasını sağlamak” yükümlülüğünü yerine getirmek için “İslam devletinin ve toplumun dünyevi çıkarlarını güvence altına alması” zorunluluğunun olmasıdır. Yine bu paralelde İnalıcık’ın (2005: 46) zikrettiği üzere, “Osmanlılar’da Şerî’at’tan bağımsız olarak ortaya çıkan geniş bir kanun yapma faaliyeti” söz konusudur ve bu faaliyet “hükümdarlara öğüt edebiyatı” çerçevesinde zikredilen temalar ve fikirler tarafından da şekillendirilmiştir.

Bu sürecin gerçekleştiği dinamikler çerçevesinde “İslam’ın siyasal tarihinin, İslami devlet idealinde içerilen dine tabi siyaset düşüncesinden siyasal gerçekliğin kendi dinamiklerinin bir sonucu olan siyasete tabi din düşüncesine geçişin tarihi olarak okunabileceği” iddiası (Kurtoglu, 2013: 210) yahut “İslam siyasi düşüncesinde merkezi siyasi otorite ve devlete ilişkin olumlu hatta kutsallık atfeden bir siyasi kültür ve zihniyetin” (Çaylak, 2018: 19) mevcudiyetine yönelik olarak yapılan vurgu da zikredilebilir. Nitekim İslamiyet’in yayılmasıyla birlikte “halifelik makamının dini yapıdan padişahlığa dönüşmesi” (Zeydân, 2012: 163) ve “halifenin sadece İslam’ın idari ve icrai yönüne temsil etmeye” başlaması (Lapidus, 2013: 189) da bu düzlemde değerlendirilebilecek bir başka husustur.

Nihayetinde siyasetnameleri salt ahlaki nasihatler manzumesi olarak düşünmek bu metinlerdeki pratik siyasal kaygıları ve siyasetin doğasından kaynaklanan gerilimlere dair farkındalığı gözden kaçırmak anlamına gelecektir. Bu açıdan devlet aklı gibi modern ve Batı temelli siyasal kavramları siyasetname geleneği içinde düşünmek, oryantalist bir eğilime ya da yapay bir disiplinlerarasılık kaygısına işaret etmez. Tam aksine, önemli bir siyasal geleneğin baskın konumdaki Batı merkezli siyasal düşünce geleneği ile olan ilişkisine bakmak, sadece Doğu ve Batı siyasal düşüncesine atfedilen şablonları değil, duygu ve akıl temelinde bizzat Doğu ve Batı kategorilerine atfedilen özcü nitelikleri de eleştirel bir biçimde tasavvur edebilmek bakımından anlamlı olsa gerektir.

Siyasetnameler parçası oldukları İslam medeniyetinin dayandığı temel düşünsel nitelikleri ve idealleri terk etmeden siyasetin kendi kurallarına ve gerçekliğine bakmak çabasının dayandığı gerilimlere işaret eden metinlerdir. Bu çalışmada da gösterilmeye çalışıldığı üzere, devletin bekası yahut egemenliğin sürdürülmesi sorunu, söz konusu gerilimden azade

olmayan bir biçimde, zikredilen metinlerin üzerinde yeterince düşünülmemiş taraflarından biridir.

Siyasetnameler, arzuları ve çıkarları temelinde farklılaşan insanların adil bir yönetim altında nasıl yaşayacağına ışık tutarken sadece insan doğasından kaynaklanan farklılıklara değil, hükümdarların bu farklılıklar karşısında nasıl davranmaları gerektiğine dair de bir çerçeve çizer. Bunu yaparken, egemenliğin devamı yahut devletin bekası sorunu siyasi bir sorun olarak bilhassa önem kazanır. Bu önem çerçevesinde araçsal bir devlet aklı tahayyülü ve bu tahayyülün sınırları içinde değerlendirilebilecek bir dizi öneri devreye girer. İşte tüm bu temelden hareketle bu çalışma devlet aklı sorununun izlerinin siyasetnamelerde de sürülebileceğini iddia etti ve bunu yaparken devlet aklı kavramının siyasetnamelerde izini sürmeyi mümkün kılan üç ana unsura işaret edilebileceğini savundu. Bu minvalde çalışma söz konusu unsurları; egemenliğin bekası meselesinin bir yasa ve karar gerilimi üzerinden düşünülmesine yönelik belirgin eğilim, insan doğasının farklılıklarından kaynaklanan yönetim zorluklarına yapılan güçlü vurgu ve son olarak istihbarata, gizliliğe ve gerektiğinde başvurulacak bir yöntem olarak hileye yapılan sistematik atıf şeklinde tasnif ve tarif etmeyi denedi.

Kaynaklar

- Akyüz, V. (2004). *Asr-ı Saadette Siyasi Konuşmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Armitage, D. (2000). Edmund Burke and Reason of State. *Journal of the History of Ideas*, 61 (4), 617-634.
- Botero, G. (2017). *The Reason of State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çakır, M. (2015). *Öğütler Kitabı: Râbatü'l-İnsân ve Zafer-Nâme Metinleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları
- Çâvîş, A. (2015). *İslam ve Siyaset: Hz. Ali'nin Bir Emirnâmesi*. Çev. M. A. Ersoy. İstanbul: Büyüyenay Yayınları
- Çaylak, A. (2018). İslam Siyasi Düşüncesi: Giriş, Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve. *İslam Siyasi Düşünceler Tarihi*. (Ed. A. Çaylak). Ankara: Savaş Yayınları, 3-22.
- Çolak, O. M. (2003). İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1 (2): 339-378.
- Dâye, N. (2017). *Hüküm Sabiplerinin İzleyecekleri Yol*. (Haz. Ş. Severcan). İstanbul:

Büyüyenay Yayınları

- El-Câhız, E. O. (2015). *Saray Âdâbı: Kitabü't Tâc fî Ablâkî'l-Mülük*. (Çev. A. Benli). İstanbul: Klasik Yayınları.
- El-Herevî, A. E. B. (2016). *Siyaset ve Savaş Sanatı*. (Haz. S. Yazar). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979)*. (Çev. A. Tayla). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gajda, A. (2009). Tacitus and Political Thought in Early Modern Europe. *The Cambridge Companion to Tacitus*. (Ed. A. J. Woodman). Cambridge: Cambridge University Press, 253-268.
- Hacib, Y. H. (2003). *Kutadgu Bilig*. (Çev. R. R. Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hasan Beyzâde A. P. (2017). *Devlet Yönetimi İçin Bilgelik Kılavuzu*. (Haz. E. Köse). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Hörcher, F. (2016). The Renaissance of Political Realism in Early Modern Europe: Giovanni Botero and the Discourse of Reason of State. *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 9 (2), 187-210.
- Hutchinson, S. (2014). Intelligence, Reason of State and the Art of Governing Risk and Opportunity in Early Modern Europe. *Economy and Society*, 43 (3), 370-400.
- İbn Haldun (2017). *Mukaddime*. (Haz. S. Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbn Zafer (2014). *Devletin Ölümsüzlük İksiri*. (Haz. S. Yazar). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- İbnu'l-Mukaffa (2004). *İslam Siyaset Üstubu*. (Çev. V. Akyüz). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbrahim bin Muhammed (2016). *Devlet ve İnsan: Siyasetin İlkeleri, Yöneticilerin Vasıfları*. (Haz. H. Acar). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- İnalcık, H. (2005). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*. İstanbul: Eren Yayınları.
- İnalcık, H. (2016a). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*. İstanbul: Tür-

- kiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2016b). *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*. (Çev. R. Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İzzetî, E. (2014). *İslam'da Siyaset Teorisi*. (Çev. Y. Demirkıran). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1955). Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk'ün Eseri *Siyasetname* ve Türkçe Tercümesi. *Türkiyat Mecmuası*, 12, 231-256.
- Keskintaş, O. (2017). *Adalet, Ablâk ve Nizam: Osmanlı Siyasetnameleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köksal, A. C. (2017). *Fıkıh ve Siyaset: Osmanlılarda Siyâset-i Şer'iyye*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kurtoğlu, Z. (2013). *İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku: Siyaset Sorunu Açısından Din-Felsefe İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kutlu, A. & Koç, F. (2017). Devlet Aklı Kavramında 'Devlet Adamı' Figürü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72 (2), 333-354.
- Lapidus, I. M. (2013). *İslam Toplumlari Taribi 1: Hazreti Muhammed'den 19. Yüzyıla*. (Çev. Y. Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Leaman, O. (2014). *İslâm Felsefesine Giriş*. (Çev. Ş. Öçal & M. Özdemir). Ankara: Hece Yayınları.
- Lemke, T. (2016). *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi*. (Çev. Ö. Karlık). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Lewis, B. (2011). *İslam'ın Siyasal Söylemi*. (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Lütfi Paşa (2017). *Asafnâme*. (Haz. A. Uğur). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Machiavelli, N. (2010). *Hükümdar*. (Çev. N. Adabağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Malcolm, N. (2007). *Reason of State, Propaganda and the Thirty Years War*. Oxford: Oxford University Press.
- Mâverdi (2004). *Siyaset Sanatı*. (Çev. M. Sarıbyık). İstanbul: Ark Yayınları
- Meinecke, F. (1962). *Machiavellism: The Doctrine of Raison d'Etat and Its Place in Modern History*. (Trans. D. Scott). New Haven: Yale University Press.
- Nizamü'l-Mülk (2009). *Siyasetname*. (Çev. M. T. Ayar). İstanbul: Türkiye İş Ban-

kası Kültür Yayınları.

- Platon (2007). *Yasalar*. (Çev. C. Şentuna & S. Babür). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Poggi, G. (2016). *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. (Çev. A. Babacan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sabuktay, A. (2010). *Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri: Susurluk Olayı'na Hukuk-Siyaset Kuramından Bakış*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, M. (2008). *'Devlet Akli' Kaskacında Hukuk Devleti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Abdi Efendi (2017). *Dil İle Akıl Arasında Söyleşi*. (Haz. M. Ayar & N. Altunsoy). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Strauss, L. (1978). *Thoughts on Machiavelli*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tunuslu H. P. (2017). *Ülkelerin Durumunu Öğrenmek İçin En Doğru Yol*. (Çev. K. S. Muhammed). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Türk, H. B. (2012). *Çoban ve Kral: Siyasetnamelerde İdeal Yönetici İmgesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Viroli, M. (2005). *From Politics to Reason of State: The Acquisition and Transformation of the Language of Politics 1250-1600*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yılmaz, M. Ş. (2016). *Sultanların Aynası: Ahmed bin Hüsameddin Âmâsî ve Eseri Mirâtu'l-Mülük*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Waszink, J. (2010). Your Tacitism or Mine? Modern and Early-Modern Conceptions of Tacitus and Tacitism. *History of European Ideas*, 36, 375-385.
- Waszink, J. (2013). Lipsius and Grotius: Tacitism. *History of European Ideas*, 39 (2), 151-168.
- Zencâni (2005). *Sultana Öğütler: Alaeddin Keykubat'a Sunulan Siyasetname*. (Çev. H. H. Adaloğlu). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Zeydân, C. (2012). *İslam Uygarlıkları Taribi 1*. (Çev. N. Gök). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öz: Bu çalışmanın amacı, devlet aklı sorunu siyasetnameler üzerinden tartışmaktır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü devlet aklı kavramının doğasına ve tarihsel gelişimine değinmektedir. İkinci bölüm ise siyasetnamelerdeki haliyle devlet aklı sorununu incelemektedir. Çalışmanın ana argümanı, devlet aklı kavramının siyasetnameler üzerinden izini sürmenin mümkün olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Devlet aklı, siyasetname, egemenlik, yasa, karar, insan doğası.

